

A MAGYAR PÉNZVERÉS KEZDETEINEK KÉRDÉSÉHEZ

A magyar pénzverés kezdetei körül kialakult vita, amelyet H u s z á r L a j o s 1965-ben adott értékelésével⁽¹⁾ nagyjából lezártnak tudtunk, egy szerencsés új felfedezés nyomán ismét a tudományos érdeklődés központjába került.

G e d a i I s t v á n „A magyar pénzverés kezdete” c. kandidátusi értekezésében (1971) dolgozta fel az újonnan előkerült nagyharsányi kincsleletet, mely 40 darabot tartalmaz a két példányból ismert REGIA CIVITAS és LANCEA REGIS feliratú ezüstdénár-ból⁽²⁾. G e d a i I. kimutatta, hogy ez István király első éremverete volt, amely megelőzte az 1020 tájától vert és kereskedelmi forgalomba került REGIA CIVITAS és STEPHANUS REX feliratú féldénárt (CNH. I/1). G e d a i I. foglalkozik István pénzeivel is, így a svédországi Bosarve-ben előkerülttel, amelynek hiányos feliratát erőszakoltan Bratislawa-nak értelmezték⁽³⁾. A zavaros felirat RESLA-nak olvasható névkezdetre valójában a REGIA helyén áll, s annak elrontott alakja, $\wedge \vee \vee \wedge$ rajza pedig olyan térkitöltő elem, mint más nagyharsányi utánvereten pl. $\vee \wedge | \wedge \vee$ vagy $\wedge | \vee \wedge \wedge \vee$. Pozsony német neve, mely 907-ben *Brezalauspurc* volt⁽⁴⁾, a XI. század első felére *Brezesburg* alakot vett fel⁽⁵⁾; régi szláv neve ismeretlen. A cseh Cosmas 1100 körül *Possen* névalakot ad⁽⁶⁾, míg a XII–XIV. századi kolonizálások nyomán

kialakult szlovák nép a német Pressburg nevet vette át vette át *Presporek* alakban. Mivel térségünkben az uralkodó székhelyét verték a pénzre, pl. *Praga civitas*, *Gnesen civitas*, a bosarvei utánveret *Breslawa civitas* magyarázata azt is megkövetelné, hogy Pozsonyt István király székhelyének tekintsük. Eltekintve attól, hogy erre semmi adat nincs, e feltevést kizárja az a körülmény, hogy Pozsony 1003-tól 1018-ig veszélyeztetett határvár volt; a német-lengyel ellenségeskedés, s egy ideig a lengyel–magyar háború színterének peremén feküdt, így a „*medium regni*”, a székhely szerepét egyáltalán nem tölthette be.

A *Regia Civitas* nézetem szerint az ezredforduló királyi és egyházi székhelyét, Esztergomot jelölte; Székesfehérvár esetében *Alba Civitas* szerepelne a pénzen.

Az új veret LANCEA REGIS körirata és zászlós lándzsa ábrázolása arra a vexillumra vonatkozhat, amit István király a pápától kapott a koronázási jelvényekkel együtt. A lándzsás veret a koronázásra készült, a gazdasági forgalomban használt pénz kb. 1020 után. Ami az elsőt illet: a keresztény királyság (Karoling mintájú monarchia) formális megalapítása nemcsak előttünk, hanem a kortársak előtt is nagyobb jelentőségű esemény volt, mint bármi más uralkodói tett az adott században, s ez tényleg indokolja a királyi hatalmat szimbolizáló pénz verését. Ha lándzsa került rá fő helyen, nem feledjük, hogy a pápa által adott felségjelvények között a zászlós lándzsát az első hely illeti meg. A III. Ottó 1000 körül használt ólobulláján ábrázolt Róma jelkép⁽⁷⁾ zászlós lándzsája rokon a mi érmünkével.

A lándzsaábrázolás kérdésében perdöntőnek tartom a pápák középkori lateráni palotájának ebédlő-

(1) NK, LXIV–LXV, 1965–66, 29–31.

(2) Az egyiket számontartotta H. DANNENBERG, *Die deutschen Münzen der Sächsischen Kaiserzeit*. Berlin, 1876, I. és IV. 1706/a szám alatt, mint hamisítványt, a másikat P. BERGHAUS, *Hamburger Beiträge zur Numismatik*, II, 1952–53, 61–62. bajor veretnek vélte talán II. Konrád korából.

(3) W. HARTZ, *Dona Numismatica. Walter Havernick zum 23. Januar 1965 dargebracht*. Hamburg, 1965, 79–85; HLINKA J., *Numismaticky Sbornik*, X, 1968, 65–77.

(4) Mon. Germ. Hist. Scriptorum. XXX/2, 742.

(5) A. F. GOMBOS, *Catalogus font. Hist. Hung.*, 1143. Dresden, 1909, I. Taf.

(6) *Ibid.*, 805.

(7) H. POSSE, *Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige*.

termét díszítő mozaikot, melyet az újkori bontás előtt lerajzoltak. A mozaik 800-ban, közvetlenül Nagy Károly császárrá koronázása előtt készült; ábrája szerint a trónuson ülő szent Péter jobbával palliumot ad III. Leó pápának, baljával pedig zászlós lándzsát nyújt a térdeplő Nagy Károlynak⁽⁸⁾.

Ugyanilyen ábra István király koronázására is készülhetett volna azzal a jelentéssel, hogy Szent Péter trónusából II. Szilveszter pápa palliumot nyújt át a magyarok érsekének és zászlós lándzsát Istvánnak. A Szent Péter kezéből átnyújtott vexillum égi kéznek meggyarazza a LANCEA REGIS érmen a lándzsát tartó kezet, s biztosan 1000-re datálja az érem verését.

A STEPHANUS REX vereteket egy gazdaságtörténeti megfontolás alapján is az 1020 utáni évekre datálhatjuk. István király a fél évszázados görög–magyar ellentét után, az 1010-es évek végén szövetséget kötött II. Bazileiosz császárral, vele együtt részt vett a bolgár hadjáratban⁽⁹⁾, Imre herceget egy görög hercegnővel házásította össze és kedvéért Veszprémben görög apácamonostort létesített. Erről kiadott oklevele, melyet Kálmán átirata is Szent Istvánhoz kapcsol, és görögnyelvű alapítója a házasság utánra datál, az 1020-as évekre tehető⁽¹⁰⁾. Az oklevél az önálló termelők egységét *kapnosz*-ban, füstben adja meg, ami e korban görög adózási műszó volt⁽¹¹⁾. Így nevezték a birodalomban minden szabad paraszt adóegységét, mely szerint a „füstpénz” (*kapnikon*) adót fizették. Márpedig a füstpénz (*fumarium*) az Árpád-kori Magyarországon a „szabadok dénárjai” (*liberi denarii*) adó másik neve volt⁽¹²⁾. Mivel ezt Könyves Kálmán már megreformálta és Péter király előzőleg külön adót vetett ki, a füstpénz visszavihető István korára. István ezt minden bizonnyal bizánci hatás alatt vezette be; a 8 denár (valójában féldenár) értéke ugyanis nagyból egyez a bizánci *kapnikonéval*. A *kapnikon* összege 2 *miliaresion* volt, s mivel 12

miliaresion tett ki 1 *pensa aurit* (aranysolidust), a bizánci füstadó 1/6 *pensa* volt⁽¹³⁾.

Minálunk a *pensa auri* I. László alatt 40 denár volt, de Hóman István obulusaiból 60 denárt számít egy pensára⁽¹⁴⁾, s így a 8 denáros füstadó László korában 1/5 pensát, István korában 1/7·5 pensát tett ki.

A füstpénz meghonosítása csak 1018 utánra valószínűsíthető. A dénáradó bevezetése valószínűleg István király tömeges dénárverésével volt kapcsolatos. Kézzenfekvő a feltevés, hogy a dénáradó szolgált István pénzeinek elterjesztésére. Nagy Károly 796. évi frankfurti kapituláréja szerint az új pénzt minden *ciuitas*-ba és emporiumba szétvitték és a nép kötelei voltak elfogadni⁽¹⁵⁾. Magyarországon is a várak és a vásárhelyek lehettek a pénz forgalomba hozatalának helyei, s itt szerezhette be a magát „szabadnak” tekintő adózó a pénzt, olyan módon, ahogy a dömösi prépostságnak adományozott udvari parasztlakosok a terményadó mellett fizetendő lóköcskát megvásárolni voltak kénytelenek a király vagy a királyi egyházak megbízottaitól⁽¹⁶⁾. A denár megvásárlása a paraszti gazdaságban megtermelt tinó ellenében történhetett. Az uralkodó az ökröt utóbb is szedte sajátos adónemként, aminek oka a lábas jószágoknak az uralkodó megbízásából történt kivitele volt.

Az a gazdasági és politikai rend, ami a denár forgalomba hozatalát országszerte lehetővé tette, az 1010-es évek előtt nem alakult ki.

Ami a STEPHANUS REX feliratú érmek verési idejét illeti, Gedai rámutatott, hogy a temetőekben István, Endre, Béla és Salamon érmei egymáshoz viszonylag közel kerülnek elő, s pénzverésünk kezdetit Huszár Lajosnak a külföldön talált érmek numizmatikai alapon való keltezésével egybehangzóan 1015–1020 utánra tette. Gazdaság- és politika-történeti megfontolások ezt a datálást támasztják alá.

Győrffy György

- (8) P. CLASSEN, *Karl der Grosse*. Düsseldorf, 1968, 576; P. E. SCHRAMM, *Die deutschen Kaiser und Könige in Bildern ihrer Zeit*. 1928, 4 c–d ábra. – Magyarországon foglalkozott vele POLNER Ö., *A magyar szent korona felső részének kérdése*. Kolozsvár, 1943, 85, 135–137.
- (9) GYÖRFFY GY., *Actes du XII. Congres International des Etudes Byzantines*. Beograd, 1964, 149.
- (10) MORAVCSIK GY., *Studia Byzantina*. Bp, 1967, 333–335.
- (11) GYOMLAI GY., *Szent István veszprémvölgyi donatiójának görög szövegéről*. Budapest, 1901, 17; CZEBE GY., *A veszprémvölgyi oklevél görög szövege*. Budapest, 1916, 40.
- (12) Cf. GYÖRFFY GY., MTAOK, XXII, 1973, 64, s itt irodalom.

- (13) G. OSTROGORSKY, *Geschichte des Byzantinischen Staates*. München, 1942, 152–154.
- (14) HÓMAN B., *Magyar pénztörténet*. Budapest, 1916, 118.
- (15) PH. GRIERSON, *Carl der Grosse* (cf. 8. jegyz.) I, 501.
- (16) SZABÓ D., MNY, XXXII, 1936, 133.